

Златко Матић¹
Небојша Стевановић²

УДК: 272-72-1:271.2-72-1
27-676

Прегледни научни рад

Примљен: 28.07.2025.

Прихваћен: 30.08.2025.

DOI: <https://doi.org/10.18485/rit.2025.23.44.7>

АЛЕКСАНДРИЈСКИ ДОКУМЕНТ КОМИСИЈЕ ЗА ДИЈАЛОГ КАТОЛИЧКЕ И ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Сажетак: Предмет рада је представљање седмог заједничког темељног документа који је усвојила Мешовита међународна комисија за дијалог Католичке и Православне Цркве, 7. јуна 2023. године. Документ говори о односу примата и саборности у другом миленијуму и данас, нудећи перспективу заједничког читања другог миленијума Цркве Запада и Истока. Александријски документ упућује обе стране на процењивање могућности како примат и саборност могу бити посматрани у визури другог миленијума и данас у циљу међусобног разумевања и поверења, које је суштински предуслов за помирење и јединство на почетку трећег миленијума. У раду се, након уводних напомена, пружа преглед свих параграфа Александријског документа, а затим и критичка богословска анализа најважнијих аспеката овог документа. Сви елементи истраживања теже да укажу на важност Александријског документа за екуменски однос Православне и Католичке Цркве у 21. веку, као и на суштинске изазове са којима се овај дијалог сусреће.

Кључне речи: Александријски документ, саборност, примат у Цркви, јединство Цркве, Мешовита међународна комисија за дијалог Католичке и Православне Цркве, упоредно богословље, упоредна еклисиологија.

ALEXANDRIA DOCUMENT OF JOINT INTERNATIONAL COMMISSION FOR THEOLOGICAL DIALOGUE BETWEEN THE CATHOLIC CHURCH AND THE ORTHODOX CHURCH

Abstract: The subject of this paper is the presentation of the seventh common foundational document adopted by the Joint International Commission for Theological Dialogue between the Catholic Church and the Orthodox Church, on June 7, 2023. The document addresses the relationship between primacy and synodality in the second millennium and today, offering a perspective for a shared reading of the second millennium of the Church in both East and West. The Alexandria Document invites both sides to consider how primacy and synodality can be understood in light of the second millennium and the present day, with the aim of fostering mutual understanding and trust—an essential

1 Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Институт за Систематско богословље, zmatic@bfspc.bg.ac.rs, ORCID ID: 0000-0002-3104-0975.

2 Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Институт за Систематско богословље (докторанд), stevanovicgnebojsa@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-5922-2126.

prerequisite for reconciliation and unity at the beginning of the third millennium. Following introductory remarks, the paper provides an overview of all the paragraphs of the Alexandria Document, followed by a critical theological analysis of its most important aspects. All elements of the research aim to highlight the significance of the Alexandria Document for the ecumenical relationship between the Orthodox and Catholic Churches in the 21st century, as well as the fundamental challenges this dialogue continues to face.

Key words: *Alexandria Document, synodality, primacy in the Church, unity of Church, Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church, comparative theology, comparative ecclesiology*

Увод

У древном хришћанском граду Александрији, чланови Мешовите међународне комисије за богословски дијалог Католичке и Православне Цркве одржали су, од 1. до 7. јуна 2023. године, своје 15. пленарно заседање. Великодушно и очинско гостопримство пружио им је Његово Блаженство папа и патријарх Александрије и све Африке Теодор II. Са једне стране, било је присутно 18 римокатоличких представника, а са друге, делегати 10 Православних Цркава,³ са по два представника и ко-секретаром из Васељенске Патријаршије, тако да је укупно било 39 учесника.⁴ Ко-председавајући овог сусрета били су митрополит псидијски Јов (Геча) и кардинал Курт Кох, којима су асистирали ко-секретари, протопрезвитер Алексис Торанс (Alexis Torrance) и монсињор Андреа Палмијери (Andrea Palmieri).

Као резултат рада овог пленарног заседања донет је и упућен Црквама на рецепцију нови, седми документ ове Комисије, под називом „Саборност и примат током другог миленијума и данас“ [у даљем тексту: Александријски документ, скраћено АД].⁵ Усвојени документ је настао на основу богословских активности Координационог комитета на седницама у манастиру Бо-сеу (Италија, 2018. и 2019) и Ретимну (Крит, 2022). Током усвајања нацрта

3 Конкретно: Васељенска Патријаршија, Александријска, Јерусалимска, Румунска, Грузијска патријаршија, Кипарска Црква, Грчка Црква, Пољска Црква, Албанска Црква и Црква Чешке и Словачке. На овој пленарној седници СПЦ није имала своје представнике. Нису, такође, били присутни ни чланови делегација Антиохијске, Руске и Бугарске патријаршије.

4 Неки од учесника били су: кардинал Курт Кох (Kurt Koch), Бруно Форте (Bruno Forte), Пол МекПартлан (Paul McPartlan), Ролан Минерат (Roland Minnerath), као и православни: митрополити Јов псидијски, Хризостом мисинијски, Амфилохије Милтос и други еми-нентни теолози. Комплетан списак учесника доступан је online у објављеном Саопштењу (Communiqué) на сајту: <https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/it/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologico-tra-la/sessioni-plenarie/2023-Sessione-Plenaria.html> (May 23, 2025)

5 Оригинални потписани документ на енглеском језику Synodality and Primacy in the Second Millennium and Today, објављен је на званичном ватиканском сајту. Available online: <https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologi>

документа, дијалоганти су поставили за базичну претпоставку будућег документа анализу односа саборности и примата као основних начела живота Цркве. Указали су на то да се на поменуто двоједно начело треба позивати, како би се задовољиле потребе и захтеви Цркве у нашем времену и њена борба за видљиво јединство.

Конкретан циљ овог пленарног заседања, како је изражено у документу, јесте заједничко ишчитавање проблематичне историје Цркава и међуцрквених односа другог миленијума. Тиме се пружа прилика да римокатолици и православни унапреде међусобно разумевање и поверење, које је суштински предуслов за помирење и јединство на почетку трећег миленијума. У ту сврху, историју другог миленијума документ дели у четири периода: од 1054. године до сабора у Фиренци и Ферари (пар. 1.1. - 1.19); од Реформације до XVIII века (пар. 2.1. - 2.7); посебно се проучава, затим, развој ове теме током 19. века (пар. 3.1. - 3.11) и однос примата и саборности у XX и XXI веку (пар. 4.1. - 4.10).⁶

Имајући ово у виду, предмет овог истраживања јесте представљање АД, најпре кроз преглед свих његових делова и параграфа. Након тога, рад доноси критичку методолошку и богословску анализу најважнијих момената овог документа, истовремено пружајући прецизне увиде за разумевање и даље истраживање овог документа. На тим основама могуће је увидети, са једне стране, важност АД за теологију обе Цркве, а са друге стране, указати на континуитет рада Комисије за дијалог Католичке и Православне Цркве на пољу најважнијег и најспорнијег екуменског питања – првенства у Цркви.

1. Аналитичке претпоставке Александријског документа

АД је и са историјске и са теолошке тачке гледишта веома значајан текст, чији је циљ проналажење заједничке основе у православном и католичком разумевању односа саборности и примата. Полазећи од претходних докумената ове комисије, оних из Равене (2007)⁷ и Кјетија (2016),⁸ и бивајући строго на богословским фреквенцијама које су они успоставили, нови текст из Александрије нуди систематизовано, заједничко читање историје

co-tra-la/documenti-di-dialogo/document-d-alexandrie---synodalite-et-primaute-au-deuxieme-mille.html (May 23, 2025).

6 Уп. детаљну студију односа примата и саборности кроз периоде историје Цркве у: Schatz 1996.

7 Документ носи назив „Еклесиолошке и канонске последице светотајинске природе Цркве. Црквено општење, саборност и ауторитет“. Уп. стручну анализу и превод документа у: Матић 2013, 155-181.

8 Документ носи назив „Саборност и примат током првог миленијума: према заједничком разумевању у служби јединства Цркве“. Уп. стручну анализу и превод документа у: Матић 2016, 89-100.

другог миленијума, са тежњом ка превазилажењу подела које су током историје дубоко утицале на однос између Истока и Запада.

Уводни део АД утврђује методолошке и теолошке смернице: у средишту је визија Цркве као *koínonia* - заједнице локалних Цркава у јединству Духа Светога. Тај појам постаје кључан за разумевање како саборности, тако и примата, јер упућује на хармонију различитости и јединства у животу Цркве. Документ наговештава приступ који обједињује историјску анализу и теолошко разматрање, са акцентом на узимање у обзир перспектива обеју традиција.

Први период обухвата време од Великог раскола 1054. године⁹ до Фераро-Фирентинског сабора (1438–1439). У том раздобљу се развија институционални модел папског примата унутар латинског Запада, кроз грегоријанску реформу¹⁰ и учење о *plenitudo potestatis*,¹¹ а папска власт се све више схвата као непосредна и универзална. Истовремено, Источна Црква развија модел саборности заснован на *Synodos Endemous*-а,¹² са цариградским патријархом као првим. Спорови као што су онај око инвеституре, употреба лажних докумената попут „Константинове даровнице“¹³ и успостављање латинских патријараха на Истоку, утичу на дубље неразумевање и дуготрајно неповерење. Ипак, сабори попут оног у Констанци (1414-1418)¹⁴ и Ферари-Фиренци¹⁵ указују на присутну свест о потреби дијалога и могућности за помирење, иако без трајног успеха.

Други период (16–18. век) обележавају протестантска Реформација, Тридентски сабор (1545-1563), као и оснивање унијатских Цркава. АД препознаје да је на Истоку саборност наставила да живи кроз институције патријаршијских сабора и отпор према римској централизацији, чак и у контексту отоманске власти. Такође, на почетку XVIII века у Русији, Петар Велики увео је државне реформе у црквену управу, укидајући патријаршију

9 Детаљније о Великом расколу из 1054. године уп. Пузовић 2008.

10 О последицама реформе као и о институционалном развоју папства уп. Robinson 2004, 33-78.

11 Папа Инокентије III додатно је развио концепт *plenitudo potestatis* - „пуноћу власти“ - као теолошки и канонски образац врховне улоге папе. Он је учио да као Петров наследник папа има пуноћу пастирске, моралне и судске власти над читавом Црквом и да врши *sollicitudo omnium ecclesiarum* - бригу за све Цркве. Уп. студију Tierney 1988.

12 Синод ендимуса (грч. Σύνοδος ἐνδημοῦσα), или „Синод у престоници“, био је редовни сабор епископа који су се налазили у Константинопољу (обично због службовања у престоници или због других разлога), сазиван у име цариградског патријарха ради доношења важних одлука у Цркви.

13 Ова реформа подржавана је лажним документом из Средњег века „Константинова даровница“, што АД и помиње. О томе више Tierney 1955.

14 Класичан рад који анализира како је развијена теорија о надмоћи сабора над папом, са анализом утицаја на Други ватикански концил јесте Oakley 2003. О односу између сабора, локалних заједница и папства у 15. веку уп. Black 1992.

15 Један од највећих католичких теолога 20. века изнео је своју рецензију овог сабора. Уп. Congar 1960, 170-185.

и успостављајући Свети Синод под државним надзором. Овај модел је по узору на протестантске структуре значајно променио природу саборности у Русији, стављајући Цркву под јак државни утицај.

Разматрајући трећи период, турбулентни XIX век, АД започиње констатацијом да је овај век представљао за Римокатоличку Цркву време неизвесности и нових изазова. Нове политичке структуре, макар то понекад биле и обновљене монархије, настојале су да задрже контролу над Црквом, што је илустровано примером Француског конкордата из 1801. године. Папство је као одговор формулисало догму о Цркви као ‘савршеном друштву’¹⁶ - независном и самосталном у својој духовној сфери, супротстављеној световној власти државе. Енциклика папе Пија IX *In Suprema Petri Apostoli Sede* (1848) наглашава традиционално признавање врховног ауторитета римских првосвештеника и позива православне на повратак у јединство са Петровом столицом. Позив папе Пија IX православним епископима на Први ватикански концил (1868) није прихваћен, а васељенски патријарх Григорије VI је ту одлуку образложио тврдњом да би тако нешто само обновило старе спорове и подстакло поделе, посебно због суштинских разлика у схватању папског ауторитета. У међувремену, Православна Црква се суочавала са растућим национализмом, који је угрожавао црквену саборност. Велики сабор у Цариграду 1872. осудио је етнофилетизам као опасност по јединство Цркве, док су националне аутокефалне Цркве Грчке, Србије и Румуније канонски признате и уврштене у диптих васељенских Цркава. Први Ватикански концил (1869–1870) доноси дефиниције папског примата и непогрешивости (*Pastor Aeternus*), чиме је учење о примату добило догматску формулацију. На крају века, папа Лав XIII је у писму *Orientalium Dignitas* (1894) признао посебна права источним католичким Црквама и у енциклици *Praeclara Gratulationis* (1895) позвао православне на уједињење под папским приматом. Васељенски патријарх Антим VII и сабор из 1895. године оштро су одбацили овај позив, сматрајући га својеврсним прозелитизмом, чиме су поново потврдили дубоке и непремостиве разлике у ставовима о примату у овом раздобљу.

Четврти период, који обухвата 20. и 21. век, у знаку је заједничког преиспитивања историје и отварања нових теолошких приступа. Православна теологија поново открива концепт саборности, а римокатоличко богословље развија модел Цркве као *communio*, што постаје теолошка основа за евхаристијску еклисиологију. На Западу, документ подсећа на утицај Тибингенске школе XIX века која је обновила схватање Цркве као *communio*, једне заједнице у Духу, која одражава јединство у Светој Тројници. Овај теолошки концепт постаје основ за даљу еклисиолошку обнову у XX веку, посебно у облику евхаристијске еклисиологије. Други Ватикански сабор,

16 О католичком концепту *societas perfecta* уп. детаљније Матић 2018, 45-61.

посебно кроз документе *Lumen Gentium* и *Unitatis Redintegratio*, настоји да помири папски примат са епископском колегијалношћу. Истовремено, Васељенска Патријаршија интензивира међуправославну и међухришћанску сарадњу, што кулминира у организовању Светог и Великог Сабора 2016. године. Укидање анатема из 1054. и поновно афирмисање дијалога показују помак ка реалнијем разумевању различитих традиција.¹⁷

У завршном делу, АД афирмише став да саборност није само историјска категорија, већ принцип који се односи на свеобухватан живот Цркве. Документ позива на даље заједничко разматрање модела примата који би могао бити прихватљив унутар заједнице Цркава - као служба љубави (*primatus caritatis*), а не као унилатерална власт¹⁸. Употребом историјске анализе као средства за обнову поверења, АД пружа снажан допринос екуменском дијалогу, отварајући могућност за постепено приближавање Истока и Запада у духу поштовања различитости, али и тежње ка пуној заједници.

2. Синтетички увиди

Након верног и довољно детаљног представљања Александријског документа, прелазимо на други део нашег истраживања, на покушај да критички проценимо овај, свакако вредан, али богословски захтеван, резултат до кога је дошла Комисија.

2.1. Методолошке примедбе

- Методолошки и садржински континуитет

Прва напомена која се тиче АД, а коју *позитивно* вреднујемо, тиче се признавања његовог доследног методолошког и богословског континуитета са претходно донетим документима. АД је трећи текст о односу примата и саборности и врло директно се наслања на претпоставке и закључке докумената донетих у Равени и Кјетију. Аутори настављају анализу историјских, канонских и богословских претпоставки које се морају суштински осмислити пре него што се приступи стриктној анализи папског примата на универзалном нивоу. Поменути континуитет, међутим, иде још даље и сеже дубље у захвате Комисије, почев од њених првих седница (1980. и 1982. године). Узимајући у обзир први усвојени документ, онај из Минхена 1982. године, који је истински екуменски еклесиолошки азбучник, лако се и у АД уочава

¹⁷ О овоме опширније уп. Стевановић 2020.

¹⁸ Иако ова идеја одавно циркулише екуменским дијалогом, на постојан богословски начин ју је, са католичке стране, представио један од чланова Комисије. Уп. McPartlan 2016. Посебно је битно његово повезивање папске службе љубави са служењем Евхаристије.

потпуна укореењеност у евхаристијској еклисиологији киноније,¹⁹ која се, опет, описује у јаким тријадолошким нотама. Тако у АД 5.3 дословно читамо: „Црква је дубоко укореењена у тајни Свете Тројице, а евхаристијска еклисиологија заједнице је кључ за артикулисање ваљане теологије саборности и примата“. У периоду покушаја обнове синодалног пута у Католичкој Цркви (који је особито подржавао папа Фрања), овај еклисиолошки континуитет посебно добија на тежини у процесу даље рецепције докумената. Надаље, кинонијско-еклисолошки приступ историјским чињеницама могао би постати парадигматични помоћник и водич теолошког разумевања и процене наведених историјских догађаја. Даћемо и један конкретан пример. Евхаристијска еклисиологија киноније другачије тумачи раскол из 1054. године, од јуридикчке еклисиологије, која се зауставља на историјском тренутку тзв. екскомуникација. У оквирима еклисиологије коју је Комисија одавно прихватила, много већи акценат ставиће се на дешавања из 1204. године. Ако се акту крсташког разарања Цариграда приступи кинонијско-еклисолошки, онтолошки погубне последице тог дела постају евидентне. Проблем излази из оквира историје (његова неуралгична тачка неће бити ни дивљање крсташа, ни пљачка, чак ни увреда нанета цариградској Цркви и патријарху) и прелази у теолошке сфере: постављање латинског цариградског патријарха, поред живог архиепископа са истом титулом, у потпуности и јавно показује да су латинска и источна Црква у расколу, имају два епископа са истом титулом, за исту паству. Тек из ових богословских увида, могу уследити закључци који се тиче историје Цркве и њеног даљег и дубљег ишчитавања.

- Очишћење меморије

Друга тачка која, такође, заслужује *позитивну оцену* и подршку у процесу реципирања документа који анализирамо, такође је методолошког карактера. АД инсистира на процесу пурификације меморије, рекли бисмо, богословским речником, на брисању оних сегмената профане историје који спречавају да се *историја спасења* остварује на богожељени начин. Овим се још дубље у рад Комисије инкорпорирају плодови периода дијалога љубави, који је претходио теолошком дијалогу у истини и који је одбацио језик оштре полемике и превазишао скучене оквире јаловог апологетског богословља. Такав пут још увек не значи дефинитивно цепање обвезница грехова, јер то је у рукама Христа који нам долази, али упућује на процес лаганог преображаја разумевања и просуђивања догађаја из прошлости. Потребно је, дакле, научити лекције из другог миленијума, али поуке *богословски* употребити, све у циљу васпостављања пуног јединства Цркве. Документ се и отвара и затвара тим

19 Посебно подвлачимо трећу реч ове синтагме, јер је класичан концепт евхаристијске еклисиологије, који је иницирао Н. Афанасјев, добила своју дораду и критичку корекцију у опусима митрополита Јована Зизијуласа, Жан-Мари Тилјара (Tillard) и других теолога прошлог века.

намерама. На самом почетку дијалоганти признају да је пред њима посао анализе проблематичне историје другог миленијума, да ће покушати да је заједнички читају и тако пруже једни другима прилику да тумаче различита места, како би унапредили међусобно разумевање и поверење и извукли поуке из те историје коју су проучавали (уп. АД 0.3). На самом крају, пак, констатују директну корист из тих обећаних и примењених методолошких претпоставки: „Пошто смо заједно размишљали о историји другог миленијума, признајемо да заједничко читање извора може инспирисати праксу саборности и примата у будућности“ (АД 5.6). Кинонијски моменат (заједничко ишчитавање и промишљање прошлости и њених извора) поново методолошки господари документом. Оно што је, ипак, највећи исход ове комплетне анализе јесте закључак да историја није довољна (уп. АД 5.3: „Чисто историјске расправе нису довољне“). Потребна је теологија, богословска ипостас којом се тумачи прошлост, јер она је солидна и сигурна, није подложна историјским (социолошким или политичким) променама и притисцима, као ни људским недоумицама и слабостима.

- Периодизација и опасности идеализовања

Трећи моменат који критички анализирамо има делимично *негативни* призвук у нашој визији проблема. Чланови Мешовите међународне комисије за богословски дијалог Православне и Римокатоличке Цркве, наиме, однос примата и саборности анализирају у двопартитној схеми први/други миленијум хришћанства. Један од најпознатијих бивших чланова Комисије, и један од највећих римокатоличких богослова нашег времена, кардинал Јозеф Рацингер (потоњи папа Бенедикт XVI), један је од иницијатора и промотера такве анализе. Пре пола века, наиме, он је лансирао тезу о тома да је за богословље примата у Цркви, али и за његово практиковање, формално и садржински обавезујући први миленијум, те да се од Истока не сме тражити ништа више од тога.²⁰ Постављање првог миленијума као конститутивног периода, а другог, који му хронолошки и нужно следи, симплификовано као извесне декаденције, олакшава истраживање, али врши својеврсно идеализовање периода, који тече од Христа до фамозне 1054. године. Први миленијум, наиме, био је пун већих или мањих раскола Истока и Запада. У периоду од IV до VII, а затим и до IX века, научници наводе између 5 и 7 врло значајних шизми, које су укупно трајале преко двеста година.²¹ Није, дакле, прво хиљадугодиште рајско стање, које је по себи парадигматично. Та истина мора да буде непрекидно држана на уму и да постојано упућује учеснике

20 Уп. Ratzinger 1987, 198-199. Рацингер никако није усамљен у оваквој визији. Слично је говорио и Жан-Мари Тијар, називајући првих хиљаду година носиоцем Великог Предања древне неподељене Цркве.

21 Ив Конгар наводи Душена (Duchesne) и Жужија (Jugie) и њихову рачуницу у свом класику, Kongar 2014, 29.

дијалога на анализу начина и средстава за превазилажење раскола, које је користила Црква првог миленијума. Битно је сагледати како су ране раскола зацељиване, како су црквени односи васпостављани? Уместо идеализовања било ког историјског периода, треба користити пастирске и богословске препоруке, као предањске назнаке за превазилажење расколничког менталитета и деловања. И у овом контексту, богословска подлога мора бити водич дијалошке анализе и екуменских закључака. Закључак који се намеће, а који се тиче захлађења односа и љубави хришћана Истока и Запада, опет мора бити богословски евалуиран, приступајући самом концепту љубави као онтолошкој и кинонијској (1Кор 13), а не пролазној и психолошкој категорији.

2.2. Упореднобогословски увиди: еволуција и декаденција

Након анализе методологије АД, прелазимо на процену богословских ставова овог захтевног текста. У претходном одељку смо утврдили и више пута подвукли чињеницу да се анализа односа примата и саборности мора водити на терену богословља, тачније, реалистичног упоредног богословља. То значи да се полемика и апологетика одбацују, а да се историја богословски мери и сагледава. Покушај да се сâмом историјом дође до решења кључног екуменског проблема, што су поједини озбиљни богослови раније нудили као опцију,²² такође је превазиђен.

Еволуција папског примата повезана је са великим историјским променама и одређеним културолошким позадинама, али дубоко у свакој од њих стоје богословске назнаке, којима су те промене третиране, вредноване и увођене у праксу. Ако, на пример, признамо да се пре IV века не може говорити о примату римског епископа, него о примату римске Цркве, али ни о њему у јуридикчком смислу, онда се све касније велике богословско – историјске етапе развоја примата, које озбиљно уносе легализам у однос првенства и саборности, морају евидентирати, заједнички промислити и одлучно напустити. Примери које ћемо, у својству православних богослова, надаље апострофирати, желе да укажу на још једно могуће теолошко осмишљавање историје примата и саборности, првенствено на хришћанском Западу.

Прво преношење примата у служењу и љубави у легалистичке категорије, пратимо у периоду од папе Дамаса (366-384) до папе Лава Великог (440-461). Апостолско предање се модификује и постаје јуридикчка категорија и норма, па се и сама црквена кинонија (*communio*) почиње тако сагледавати. Правни оквири, пак, за собом повлаче идеју општег закона који стоји изнад конкретних личности или њихових заједница. Стога, уместо Цркве (Рима)

22 Тако Дворник предлаже: „Дакле, савршено је бескорисно озбиљно схватити аргументе за примат или против њега из полемичких списа. Стога, покушајмо са једном другом методом на коју се тако често заборавља. То је историјска метода“. Dvornik 2009, 18.

која председава у љубави, акценат се премешта на њеног епископа, прилично (још увек не потпуно) индивидуално схваћеног. Када је Рим, надаље, заузео кључну улогу у християнизацији германских племена, логично је постао и правило вере и праксе западним земљама. Рим као гарант ортодоксије и ортопраксе, бива персонификован у апостоу Петру и његовом наследнику.

Након ових промена, улазимо у други миленијум, којим се директно и бави АД. Од X до XIII века, након Грегоријанске реформе и захвата папа Инокентија III и Бонифација VIII, Рим постаје *caput* Цркве, бива ексклузивни носилац *plenitudo potestatis*, а папска служба поприма универзални карактер (многе институције, најпре монашки редови, нису више везани за конкретно место и локалног епископа). Папа је, зато, *vicarius Christi*, а не више Петров викар. Црквене поделе од XIV до XVI века постављају папу за носиоца конфесионалног идентитета, он постаје критеријум истините Цркве, иако још увек уз помоћ курије и магистеријума, који са папом носе елементе незаблудивости. Нестаје *societas christiana*, рађа се несигуран свет, који постаје и флуидан, а на крају од Цркве и одбегли универзум. Зато Католичка Црква потражује осигурање, како своје истинитости, тако и незаблудивости сопствене вере и праксе у свим сегментима свог еклисијалног живота. Индивидуализација примата и њеног носиоца (папе), науштрб синодалним телима и саборској пракси, достиже врхунац у својеврсној самодовољној интровертној еклисиологији XIX и прве половине XX века. Други ватикански концил је многе ствари променио и преусмерио, али тај догађај још увек чека своју реалну рецепцију и истински теолошки *aggiornamento*, посебно у кључној теми дијалога - питању односа *primusa* и саборности.

У претходним редовима нашег истраживања покушали смо да врло систематично укажемо на још једну могућност ишчитавања неких историјских момената, које помиње и сам АД, али у призми нешто отворенијег указивања на исклизућа западне примацијалне теологије.²³ Сматрамо, наиме, да се плодови дијалога, особито онај најузвишенији, васпостављање свето-тајинског заједничарења католика и православца, могу убрати искључиво у строгом и искреном евидентирању круцијалних проблема. Девијације које је католички Запад учинио по питању односа примата и синодалности морају се тако и назвати²⁴. Не ради се о проблемима козметичке природе, које може поправити шминкер или технолог. Разлике су дубоко онтолошке, за њихово превазилажење потребни су теолози, који желе да истинују у љубави.

23 Анализа сегмената који се у АД наводе као слабости или падови православног хришћанства, којима се отварају врата етнофилетизму, еклисијалном федерализму или одбацивању било каквог центра јединства на Истоку, преко је потребна, али превазилази оквире ове студије.

24 Довољно је само поменути трновити проблем унијатизма, који, упркос договору из Баламанда (Либан, 1993. године), опстаје и отежава дијалог, не само на психолошком нивоу.

Они треба да наставе рад на темељима еклисиолошког и екуменског буђења, који карактерише век за нама. Свесни смо да документи билатералног дијалога треба да буду дипломатски прецизни и изнијансирани у изразу. Наредни кораци, ипак, морају да буду директнији, храбрији, а понекад и робуснији. Ни Комисија, ни еклисијална тела од којих се очекује рецепција донетих докумената, нису таоци у рукама квази-зилотских групација из својих средина. За поновну есхатолошку радост партиципирања у једној Чаши потребан је подвиг љубави све до мученичког акта.

Закључак

АД на више места потврђује да су саборност и примат међусобно условљени и узајамно егзистенцијално зависни (уп. АД 5.3; 5.4). На том принципу почива базична еклисиологија православно - католичког дијалога, евхаристијско-есхатолошка *communio* еклисиологија. Тиме је овај текст потпуно усклађен са закључцима претходних заједничких докумената Комисије (уп. Равенски документ, 43 или Кјети документ, 5). Овај стабилан еклисиолошки принцип морају крајње озбиљно и одговорно узети у обзир обе Цркве, јер су обе пред сличним изазовом - да у равнотежи одрже две стране еклисиолошке медаље, свака према потреби коју намеће тренутни историјски, политички, али и богословски контекст. Пристанак на то не би био преседан, зато АД и подсећа на блиставе примере примата на Истоку или саборности на Западу. Ипак, такав приступ није довољан. Поменути примери (посебно за Запад онај из АД 1.6: „Чињеница да су кардинали били приградски епископи или да им је дата римска презвитерска или ђаконска титула наглашавала је чињеницу да Римска Црква, а не било које друго тело, има право да бира свог епископа“, или за Исток АД 2.4: „Саборе је сазивао васељенски патријарх ради решавања питања на саборни начин...“), имаће тек естетску вредност романтичарског уздаха за неком прошлошћу, ако се не подвргну строгом богословском сецирању и преиспита њихова примена у садашњости, у веку који, макар за сада, болно негира чак и саму помисао на тако нешто.

Пад у еклисијални дисбаланс²⁵ није неко ‘природно’ стање које би било резервисано само за једну страну, већ је истинско демонско искушење за оба крила Хришћанства. Ако игде сви хришћански теолози света треба да дишу са оба плућна крила, то је у упоредној еклисиологији, посебно у сфери односа примата и саборности Цркве Христове. Једино дишући пуним плућима постаје могуће, чини нам се, да прихватимо став из нашег документа, „да за римокатолике саборност није само саветодавна, а за православне примат није само почасан“ (уп. АД 5.1). АД, уз критичке назнаке које смо

25 Уп. коришћење овог израза у McPartlan 2023, 264.

предложили у овом чланку, сигурно је усмерење на том путу од кога зависи верност Христовом позиву да сви његови ученици буду у вери и љубави једно Тело, Његова Света Црква.

Литература

- Black, A. (1992). *Council and Commune: The Conciliar Movement and the Fifteenth Century*. London: Burns & Oates.
- Communiqué, The fifteenth plenary meeting of the Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church, 23.05.2025, <https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/it/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologico-tra-la/sessioni-plenarie/2023-Sessione-Plenaria.html>
- Congar, Y. (1960). *After Nine Hundred Years: The Background of the Schism Between the Eastern and Western Church*. London: Geoffrey Chapman.
- Dvornik, F. (2009). *Vizantija i rimski primat*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Kongar, I. (2014). *Devet vekova kasnije: Beleške uz „Istočni raskol“*. Beograd: Službeni glasnik.
- McPartlan, P. (2016). *A Service of Love. Papal Primacy, the Eucharist, and Church Unity* Washington D.C.
- McPartlan, P. (2023). The Alexandria Document. *Ecclesiology* 19: 255-264.
- Oakley, F. (2003). *The Conciliarist Tradition: Constitutionalism in the Catholic Church 1300–1870*. Oxford: Oxford University Press.
- Ratzinger, J. (1987). *Principles of Catholic Theology*. San Francisco: Ignatius Press.
- Robinson, I. (2004). *The Papacy 1073–1198: Continuity and Innovation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schatz, K. (1996). *Papal Primacy: From its Origins to the Present*. Collegeville: The Liturgical Press, 1996.
- Synodality and Primacy in the Second Millennium and Today, 23.05.2025, <https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologico-tra-la/documenti-di-dialogo/document-d-alexandrie---synodalite-et-primaute-au-deuxieme-mille.html>.
- Tierney, B. (1955). *Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tierney, B. (1988). *The Crisis of Church and State 1050–1300*. Toronto: University of Toronto Press.
- Матић З. 2013. *Да истинујемо у љубави - Званични богословски дијалог Православне и Римске католичке Цркве*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске.
- Матић, З. (2016). Документ из Кјетија (2016): Саборност и примат током првог миленијума. *Саборност* 10: 89-100.
- Матић, З (2018). *Да не буде раздора у Телу - Огледи из упоредног богословља*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске
- Пузовић, В. (2008). *Црквене и политичке прилике у доба Великог раскола 1054. године*. Београд: Хришћански културни центар
- Стевановић, Н. (2020). 'Нека Бог види и суди' - Питање упућених анатема из 1054. године. *Теолошки погледи* 53 (1): 55-68.